תנ״ך · אחרונים · חיד״א · נחל אשכול

נחל אשכול על איכה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נחל אשכול על איכה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נחל-אשכול-על-איכה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פסוק א 4
פסוק ג 4
פסוק ה 5
פסוק ח 5
פסוק יב 6
פסוק יד 6
פסוק טו 7
פסוק טז 7
פסוק יז 8
פסוק כא 8
פסוק כב 8
פרק ב 9
פסוק א 9
פסוק ג 9
פסוק ט 9
פסוק יג 12
פסוק טו 13
פסוק טז 13
פסוק יט 13
פרק ג 14
פסוק א 14
פסוק ו 14
פסוק טו 14
פסוק כא 15
פסוק כג 15
פסוק כד 16
פסוק כה 17
פסוק כו 17
פסוק ל 18
פסוק לט 18
פסוק נה 19
פרק ד 19
פסוק א 19
פסוק ה 20
פסוק יא 20
פסוק יח 20
פרק ה 21
פסוק א 21
פסוק ה 21
פסוק ח 21
פסוק טז 22
פסוק יז 22
פסוק כא 22

פרק א

פסוק א

איכה ישבה בדד. אמרו רז"ל במדרש ג' נתנבאו בל' איכה משה ישעיה ירמיה משה איכה אשא לבדי ישעיה אמר איכה היתה לזונה ירמיה איכה ישבה בדד א"ר לוי משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין א' ראה אותה בשלותה וא' בפחזותה ואחד בניוולה משה ראה אותה בשלותה אמר איכה אשא ישעיה ראה אותה בפחזותה אמר איכה היתה לזונה ירמיה ראה אותה בניוולה אמר איכה ישבה בדד עכ"ל. ויש להבין למה הוצרך משל לזה. ואפשר לומר דאשמועינן דכל הנביאים היו מרחמים על ישראל וכלם רומזים ישועת ישראל והנה כל הנביאים קבלו נבואתם עד שלא באו לעה"ז כי נשמתם בעודם בצל שדי היו מקבלים נבואתם. ולהכי אצטרך המשל למטרונה שהיו לה ג' שושבינין דהשושבינין היו בעת הנשואין וכלם ידעו מעניני המטרונה רק א' עמד להנהיגה בשלותה וא' בפחזותה וא' בניוולה. ולא תקשי איך נתנבאו בסגנון אחד איכה דבמעמד שלשתן קיימי בדבר ה' שאמר לאדם הראשון איכה שהיה שליו ופוחז ומגורש כמ"ש בב"ר. ומשה רבינו ע"ה אמר איכה אשא לבדי יהי רצון שאיכה אתנבא לבדי ואחרים לא יתנבאו. ישעיה אמר איכה היתה לזונה קריה נאמנה והול"ל איכה קריה היתה נאמנה היא לזונה. אך כוונתו היתה לזונה לשעבר ותהיה קריה נאמנה. ירמיה אמר היתה כאלמנה ולא אלמנה וכדי שלא נאמר דיש לישראל דין עבד שמכרו רבו לז"א משל למטרונה דיש להם דין אשה. וכדי שלא תאמר אשה שגרשה בעלה לז"א מטרונה דיש לה שושבינין שהיא כמו שהיא בנשואין דלא אפשר לגרשה שכל העולם שלו והו"ל כזורק גט בחצירו שאינן גרושין כמ"ש הרב ברכת אברהם בסוף ספרו ע"ש ולכך קורא עליה ג' שושבינין דאף בניוולה היא מטרונה:

פסוק ג

גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה. פירש הרב מהר"י די שיגוביא דהן בעון ישראל עושין כמה דברים לפנים משורת הדין דברים שאינם חייבים. ובעיקרי הדת שמירת שבת. ות"ת וכיוצא חסרים. וז"ש גלתה יהודה מעוני ביטול מ"ע ועבירות ומרוב עבודה דקדוקי ענפי מצות שאינם חייבים ודא תברת שנאיהון דמה שחייבים אינן עושים. ושומרים דברים יתרים וזהו ומרוב עבודה דעושים רוב עבודה ומקיימין מה שלא נתחייבו. ומ"ש כל רודפיה השיגוה נהירנא שראיתי בס' גרן ארנן כ"י להרב עיר וקדיש מהר"ר אליעזר נחמן פואס ז"ל שדורש לשבח על רודפי התורה אם לא ישיגו הכל ישיגו מקצת וזה

רמז כל רודף י"ה השיג ו"ה. ואפשר לרמוז במ"ש בתולותיה נוגות והיא מר לה דצע"ר באשה נוגע כ"י לשכינה כמ"ש בר"מ כל נשי ישראל בכ"י אחידן וכן ראיתי בפסק עיגונא להתרא שחתם בו הרב המקובל עיר וקדיש כמהר"ר אהרן חיון זלה"ה שכתב דיען נוגע עיגון זה באיזה פרט צער לשכינה לכך נטפל להתיר זהו תורף דבריו ז"ל וז"ש בתולותיה נוגות ועי"ז כביכול היא השכינה מר לה:

פסוק ה

היו צריה לראש. אפשר במ"ש אוי לעיר שכלם ראשים ופירשו המפרשים שזה כונת הפ' כי הנה אויביך יאבדו כאשר יתפרדו כל פועלי און ויהיה פירוד ביניהם אז המה יאבדו עכ"ד וז"ש היו צריה רביה לאחדים ואין להם אלא ראש אחד ודא עקא. ועוד רעה חולה כי כתיב בנפול אויבך אל תשמח וגו' והם אויביה השמחים ברעת ישראל שלו שלוים ושקטים כי ה' הוגה אפילו מדת רחמים נהפכה למדה"ד על רוב פשעיה ואפי' אם היה להם איזה זכות נתבטל דהלך אחר הרוב וכמ"ש הכל לפי רוב המעשה וזה נתבאר אצלי ההדיוט יותר בביאור במקומו. ורז"ל אמרו במדרש כי ה' הוגה יכול על מגן ת"ל על רוב פשעיה ואפשר דנודע דהיה שנאת חנם בישראל ובפרט בבית שני וס"ד דכל זה הוא בשביל שנאת חנם וזהו על מגן כלומר על חנם ת"ל על רוב פשעיה שהי"ל רוב פשעים ויש לפרש בסגנון אחר ודוק. ומ"ש ויצא מן בת ציון כל הדרה אפשר שגרמו להפריד יסוד קדוש כ"ל הדר"ה מהשכינה בת ציון וברוגז רחם יזכור ר"ת ויצא מן בת ציון גי' צמ"ח ובא לציון גואל:

פסוק ח

חטא חטאה ירושלים. אפשר דכיון דעבדו ע"ז נענשים אף על המחשבה משא"כ בשאר עבירות וזה חטא חטאה חטאו בכפלים על המחשבה והמעשה. א"נ דאינו דומה חוטא בפלטין של מלך לחוטא במקום רחוק מהמלך וירושלים פלטין של מלך ועל כן נחשב להם החטא בכפלים א"נ שבירושלים היה השראת שכינה ומועיל שלא לחטוא והארץ עצמה מקודשת והויי סיוע גדול לעבודת ה' ועכ"ז חטאו על כן נחשב להם לשני חטאים וזהו הכפל חטא חטאה ירושלם. א"נ שחטאו והעלימו עין מהצדקה ואמרו שאינם רוצים לתת צדקה והאמירה נחשב לעון בצדקה כמ"ש הרב מהרח"ו ז"ל הבאתיו אני הדל בפני דוד (דף צ"ז) ע"ר וז"ש חטא חטאה. א"נ אפשר ונבין מאמרם ז"ל חטא חטאה ירושלים וא"ה אינן חוטאין אלא אעפ"י שחוטאים אינן כלום אבל ישראל חטאו ולקו ע"כ. והוא תמוה דאטו משוא פנים יש בדבר דאמאי א"ה אעפ"י שחוטאים אינן כלום. והפשוט הוא דישראל קבלנו התורה והוציאנו ממצרים והפליא חסדיו באותות ובמופתים והנחילנו

ארצות גויים בעבור לשמור חקיו לכן חטא ישראל נחשב חטא משא"כ הגוים. ולזה מקפיד כ"י על ישראל וחטאם חמור מאד וז"ש חטא חטאה ירושלם דחטאם נקרא חטא. א"נ אפשר במ"ש מז"ה חסד לאברהם דמדור הפלגה ואילך כשחוטאים א"ה אינם פוגמים כ"א בשר שלהם. אבל ישראל כביכול פוגמים במדות העליונות וז"ש חטא חטאה ירושלם דהחטא של ירושלם הוא חשוב כפלים דכ"י בחטאם פוגמים ח"ו למעלה במדות. אבל א"ה שחטאם הוא פוגם בשר שלהם אם חוטאין אינן כלום ובזה תירצנו כמה מאמרים במקומות אחרים בס"ד. ובזה אפשר לומר דהיינו מה שסיים על כן לנדה היתה כלומר חטא חטאה ירושלים וגדל חטאה שהוא פוגם למעלה אמנם בזה איכא טיובתא דעל ידי שהפגם ח"ו במדות יש מקוה לישראל שיתוקן הפגם וישבו לאיתנם וזהו בעצם על כן שחטאם גדול לזה יש תקון ולכן לנדה היתה ועתידה ליטהר כנדה שאינה טומאה לגמרי וידוע שיתקון כמו שהנדה יודעת שתטהר ודוק. א"נ במ"ש רבני אשכנז דב' שגגות נחשבות לעון כמ"ש פ"ב דביצה וז"ש חטא חטאה ב"פ ונחשב עון על כן לנדה וכו'. א"נ דכ"י אמר ואשר הרעותי על היצר הרע וז"ש חטא היצה"ר מסיבתו חטאה ירושלם על כן לנדה היתה שתטהר. א"נ במשז"ל דהצבור המזיד נחשב להם שוגג כמ"ש הרב כתנות אור פרשת נצבים וז"ש חטא חטאה נחשב חטא להיותה ירושלם צבור ע"כ לנדה שתטהר כמו הנדה שיש לה טהרה:

פסוק יב

לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו וגו'. אפשר כי לפעמים תהיה צרה אשר היא גדולה כי צרה שמה. אך דיה לצרה בשעתה ואין נמשך ממנה צרות אחרות. ויש צרה אשר בעת צרה נראית קטנה אמנם נמשך ממנה צרות רבות ועצומות. וצרה זו גדולה מאד לשעתה ועוד נמשכו ממנה נזיקין וחבלות וצרות צרורות וז"ש הביטו בעון השכל הנמשך מצרה זו שהן צרות רבות מאד מאד. וראו עתה הצרה עצמה אימתני ותקיפא אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל שפעל עתה ועוד אשר הוגה ה' מדת רחמים יגון ואנחה לעתיד ביום חרון אפו אשר כמה זעמו רגע ועתה כוליה יומא חרון אף והם דברים קשים אשר לא היו:

פסוק יד

נשקד עול פשעי בידו וגו'. פירש הרב מהר"ש פרימו ברמזיו פ' תצוה דמ"ש בגמרא דישראל נפרע מהם מעט מעט היינו בחטא ועון אבל בפשע נפרע הכל בבת אחת כגוים וזהו נשקד עול פשעי בידו דהפשעים היו לאחדים בידו להפרע בבת אחת עכ"ד. ואפשר ישתרגו עלו על צוארי וכו' במ"ש רז"ל ע"פ ותמוגגנו ביד עונינו שמכל עבירה נעשה

מזיק וכמ"ש עשה עבירה אחת קנה לו קטיגור אחד ואלו המזיקים הם נפרעים ממנו וז"ש השתרגו עלו על צוארי הפשעים עצמם הן הן המזיקים אשר נבראו הם עצמם השתרגו לנקום נקם. הכשיל כחי איזה מצוה שהיה בידי עבירה מכבה מצוה ועל ידי הפשעים המצות שהיו בידי כשלו המה כרעו ונפלו ביד הסט"א וז"ש נתנני אדני דינא דמלכותא בידי לא אוכל קום שניצוצי הקדושה הלכו לסט"א וגם ניצוצי הנפש נטמעו בגזרת עילאה לא אוכל קום הלכו בשבי בסט"א:

פסוק טו

סלה כל אבירי אדני בקרבי. אפשר דידוע השני פירושים שיש בפ' כי מפני הרעה נאסף הצדיק אחד הוא לכפר על הדור וכמ"ש בזהר הקדוש דכל ישראל נחשבים גוף א' והחולה בא אצלו הרופא והן מקי"ז דם מהזרוע שהצדיק אור זרו"ע ובזה מתרפא הגוף. ובזה פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל גאלת בזרו"ע עמך. ויש פירוש שני מפני הרעה העתידה לבא. וזהו אם נוטל צדיק או שני צדיקים אבל אם ח"ו נוטל כל הצדיקים אז מוכרע הפירוש השני מפני הרעה העתידה לבא ח"ו וז"ש סלה כל אבירי שנפטרו כל הצדיקים אז מוכרח אדני מדת הדין בקרבו ונסתלקו מפני הרעה העתידה ח"ו. ומ"ש קרא עלי מועד וארז"ל שקראו מועד תמוה ונראה טעם לזה כמה ששמעתי משם הרמ"ע ז"ל במ"ש רז"ל כשנכנסו גוים מצאו הכרובים מעורין זה לזה דהיה בעת החרבן יחוד וזיווג עליון וקדוש כדי שיהיה הכנה וכח לישראל שלא יאבדו בגלות וז"ש ויקרא ה' אלהים לבכי וכו' ויקרא לשון זיווג ה"א זו"ן וזה שהדבר נחוץ לבכי וכו' ולהיות תקוה בגלות היה זיווג עד כאן שמעתי ואפשר שז"ש קרא לשון זיווג עלי בשבילי מועד כזיווג מועד כי הגזרה לשבור בחורי וכו' וכדי שלא אובד בגלות וגם דיש מקוה לישראל לכך היה זיווג. ומש"ה נקרא מועד כי המועדים על שם שיש למעלה יחוד וזווג וכה היה בט"ב ודוק היטב כי קצרתי:

פסוק טז

על אלה אני בוכיה וגו'. אפשר במ"ש דכשנוטל צדיק אחד לכפרה צריך שיבכו ישראל לעולם מו"ת לצדיק כי בעבורם נגדע קרן ישראל ונסתלק והשתא יש ס"ד דהתינח כשהצדיקים נפטרים לכפר על הדור דאז העם כמתאוננים"ם על פטירת הצדיקים. אבל אם ח"ו נסתלקו כל הצדיקים על הרעה העתידה ס"ד דאין לבכות עליכם דלא נסתלקו לכפרה. על זה אמר על אלה האבירים שמתו אני בוכיה דס"ס פשעי היו גורמים להם להסתלק עיני עיני יורדה מים תדיר כי רחק ממני מנחם כי כשהצדיקים בעיר יש השראת שכינה והם כמו צינור להשפיע מהשמים טובה לעולם אבל בהעדרם רחק וכו':

פסוק יז

פרשה ציון בידיה אין מנחם לה. אפשר דגדל צערה מאד על שהיא בידיה עשתה לה כל הרעה הזו ואיך לא התפללו עליה אבות העולם שלא תבא לזה וכמו שפירשתי אני בעניי מאמר ארוך בפסיקתא שלא קבלה תנחומין מהנביאים והאבות עיין בס' הקטן ר"ד בפרשת ואתחנן ורז"ל אמרו אין מנחם לה אמר ר' לוי כל מקום שנאמר אין הו"ל ותהי שרי עקרה אין לה ולד והו"ל דכתיב וה' פקד את שרה. ובזה פירשו המפרשים פ' ישעיה (סימן נ"א) הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו כי נחם ה' ציון וכו' כלומר הביטו אל אברהם ואל שרה כי אחד קראתיו וכתיב ותהי שרי עקרה אין לה ולד. ועכ"ז ואברכהו וארבהו ומזה מוכח כי אין לה ולד עיין לה שיהיה לה ומעתה בין תבין כי נחם ה' ציון דגם מאי דכתיב אין לה מנחם יהיה לה מנחם כדכתי' אנכי אנכי הוא מנחמכם:

פסוק כא

שמעו כי נאנחה אני וגו'. אפשר במאי דתנן פ"ד דאבות שמואל הקטן אומר בנפול אויביך אל תשמח וכו' פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו חרון אפו לא נאמר אלא אפו וה"ג הרמ"ה ורשב"ם ופירש רבינו עובדיה מדלא כתיב ושב יסירהו מעל אויבך וישיבה עליך והרב תי"ט הביא ממד"ש חרון אפו לא נאמר דמשמע חום האף אלא אפו כלומר כל האף. והשתא קאמרה כ"י דהגם כי לרוב העונות אינו מן הדין שיסולק האף מישראל וישיבהו על הגוים מ"מ נקוט מיהא פלגא שגם הם ילקו כישראל. וז"ש שמעו הגוים כי נאנחה אני ולא באו לנחמנו ולא עוד אלא כל אויבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית שאהיה בדד מן העמים כמו שפירש"י והם שמחים במפלתי והגם דעונותי כבדו שאינו מן הדין לסלק האף ממנו ולהשיבו להם מ"מ הבאת עליהם יום קראת ויהיו כמוני שגם הם יבא אידם כמוני וזה במה שתבא כל רעתם וכו':

פסוק כב

תבא כל רעתם וגו'. פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל בהקדמה שכתבתי לעיל דמה שנפרע מעט מעט מישראל היינו על חטא ועון אבל על פשע בבת אחת וז"ש תבא כל רעתם של א"ה לפניך ועולל למו על חטאתם כאשר עוללת לי על כל פשעי שנפרעת על הפשעים בבת אחת כן תפרע להם גם על חטאתם:

פרק ב

פסוק א

איכה יעיב באפו ה' וגו'. אפשר במ"ש הרב ש"ך עה"ת דבגלות מצרים אמר למשה רבינו עליו השלום אני ה' כי אלהים בגימטריא פ"ו והוסיף אחד יותר ונעשה אני ה' גימטריא פ"ז אחד יותר על מספר אלהים לכבוש הדין ובזה הוציאנו ממצרים זהת"ד. והן עתה גברה מדת הדין ואחד יותר על שם אלהים נעשה אפ"ו וז"ש איכה יעיב באפ"ו כי זאת לפנים אחד יתר על אלהים היה אני ה'. ועתה היה להגביר הדין ונעשה אפ"ו. ואפשר לרמוז השליך משמים ארץ ר"ת אמה דכביכול עייל אמה ח"ו כמ"ש בזהר הקדוש וס"ת השליך משמים ארץ תפארת הוא אליה באתב"ש ברוגז רחם יזכור שיבא אליה זכור לטוב לבשר הגאולה כי הוי"ו לקח יעקב למשכון ור"ת האמת יחוד קבה"ו. ה' אמת ודוק:

פסוק ג

גדע בחרי אף כל קרן ישראל. אפשר במ"ש בס' ארץ החיים פירוש תהלים במזמור ז"ך מרז"ל דקודם שברא ה' עולמו היו אותיות אלף בית במילואן והאלף כתובה אף בלתי למד וראה שאין העולם מתקיים באף והטיל למד ונעשה אלף וכשמבטלים תורה מסתלקת אלף ונשאר אף עכ"ל והן בעון החרבן היה על עזבם תורתו. והתורה נקראת קרן כמ"ש במדרש ע"פ זה דכתיב קרנים מידו לו. ולזה כמו שהם ביטלו התורה שהיא קרן עי"ז נסתלקה למ"ד ממילוי אלף ונשאר אף ועל כן גדע בחרי א"ף כל קר"ן ישראל:

פסוק ט

טבעו בארץ שעריה איבד ושיבר. ר"ת שעריה איבד ושבר גימט' קרח עם הכולל רמז מדרש רז"ל שהביאו התוספות בקדושין (דף ל"א ע"ב) וז"ל יש במדרש שאסף אמר שירה על שטבעו בארץ שעריה משל לשפחה שהלכה לשאוב מים מהבאר והיתה מצטערת ובוכה עד שבאת שפחת המלך לשאוב ובידה כלי זהב ונפל אותו כלי שם התחילה הראשונה לשורר ואמרה עד עכשיו לא הייתי סבורה שיוציא שום אדם כדי שהוא של חרס מן הבאר שאיני נחשב ועכשיו מי שיוציא אותו של זהב יוציא כדי עמו כך בני קרח שהיו בלועים כשראו שטבעו בארץ שעריה אמרו שירה אמרו מי שיוציא השערים יוציא גם אותנו לכן אמר אסף מזמור שהוא ממשפחת קרח עכ"ל וזה רמז שרמז כי ר"ת שעריה איבד ושבר גימטריא קרח שעל ידי השערים נתגלה הצלת קרח. אמנם צריך להבין מי תלה זה בזה ושמעתי משם הרב הגדול מהר"ר אברהם רוזאניס הזקן ז"ל במ"ש פ' חלק (ד' ק"ט) דר"ע סבר עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא שנא' ותכס עליהם הארץ

בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא ורבי יהודה בן בתירא סבר הרי הן כאבידה המתבקשת שנא' תעיתי כשה אובד בקש עבדך. ואם כן איכה ספיקא במאי דכתיב גבי קרח ויאבדו מתוך הקהל אם הוא אבידה לגמרי ואין להם חלק לעולם הבא או אם הוא כאבידה המתבקשת ויש להם חלק לעולם הבא ולזה כיון שראו השערים דכתיב בהו אבד ושבר ומוכרח שהוא כאבדה המתבקשת אם כן גם ויאבדו מתוך הקהל אינו אבידה לגמרי וז"ש מי שיוציא השערים יוציא גם אותנו עד כאן שמעתי משם הרב הנז'. ואחר זמן ראיתי שהרב מופת הדור מהרח"א בס' ישרש יעקב פ"ק דקדושין מייתי ליה מפי השמועה סתם ע"ש. אמנם עדיין יש לחקור דכיון דבלשון אבידה איכא תרי פירושי או אבידה לגמרי או כאבידה המתבקשת אם כן לשמחה מה זו עושה ומה ראו בני קרח לומר שירה עדיין הספק במקומו דאימא דהגם דלשון אבידה הכתוב בשערים אינו לגמרי אלא כאבידה המתבקשת דילמא ויאבדו מתוך הקהל הוא לגמרי ואין להם חלק לעולם הבא דודאי לא נעלם מהם דלשון אבידה נאמר על דבר שנאבד לגמרי גם כן ועוד צריך להבין אמאי אצטריך משל לזה ומשו"ל ימשו"ל בנו משל לשפחה וכו' ותסגי לומר כשראו שטבעו בארץ שערים אמרו שירה מי שיוציא השערים וכו'. ואפשר לישב הכל במה שמצאתי באגדה וז"ל באת חנה ונתנבאה על קרח שנא' מוריד שאול ויעל ובכל זאת לא היו מאמינים שיעלו עד שנחרב בית המקדש ונבטלו שערי בית המקדש שנא' טבעו בארץ שעריה ובאו אצל קרח ותפש' מיד האמינו ואמרו כשיעלו אלו השערים אף אנו נעלה עמהם עכ"ל ולפ"ז יצדק מאד הרמז האמור כי ר"ת שעריה אבד ושבר גי' קרח לומר שטבעו אלו השערים אצל קרח ובאגדה הזו יש להעיר עליה דאמאי לא האמינו לנבואת חנה. ואם היה ח"ו מקום לפקפק איך נתפשט להם ונודע בשערים והאמינו לנבואת חנה אכן בצרוף דברי הרב מהר"א רוזאניס ז"ל יבא הכל על נכון כי הנה כתוב בתורה יאבדו מתוך הקהל והיו סוברים דהוא אבידה לגמרי ואין להם חלק לעולם הבא. וכשנתנבאה חנה מוריד שאול ויעל היה להם פקפוק בצד מה דהוא נגד משה רבינו עליו השלום שכתב בתורה ויאבדו מתוך הקהל ומוכח דנאבדו לגמרי ואין ולאו ורפיא בידייהו עד שנחרב בית המקדש ונבלעו השערי ובאו ליד קרח ותפשם אז הבינו כי ויאבדו מתוך הקהל הוא כאבידה המתבקשת כשם שנא' בשערים אבד ושבר בריחיה והיינו כאבידה המתבקשת. והיה לאות שבאו השערים לידו ותפשם ולא על חנם אלא להורות דנבואת חנה אמיתית שיעלו ומשו"ה בכונה מכוונת באו השערים לידו והיינו קאמרי מי שיוציא השערים יוציא גם אותנו ולרמוז זה נקטי במדרש שהביאו התוספת משל לשפחה לרמוז דכי היכי דבמשל נפל כד של זהב במקום שנפל של חרס ועל כן השפחה הומיה היא

ושוררת כי של זהב נפל במקום שנפל כדה וקרוב מאד דהמוציא של זהב יוציא כדה ותעל וכן הוות לקורח דטבעו השערים במקומו ותפשם וזה מורה כי כשיעלו השערים יעלו עמו ובזה נתיצב הענין ודקדוק המדרש שהביאו התוספת והאגדה שהבאתי ודוק. עתה אקום להבין קשר הכתוב טבעו בארץ שעריה וכו' מלכה ושריה בגוים אין תורה וכו' ואפשר במ"ש בנדרים (דף פ"א) ויאמר ה' על עזבם את תורתי אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה ופי' הר"ן בשם רבינו יונה דאי כפשט על עזבם תורתי שלא היו עוסקין בתורה זה היה דבר נגלה ואמאי כששאלו לחכמים וכו' לא פירשוהו. אלא עוסקין היו בתורה תמיד ולזה היו תמהים החכמים והנביאים עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא ברכו ברכה בתורה תחילה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו ולא הלכו בה כלומר בכוונתה לשמה אלו דברי הר' החסיד ז"ל והם נאים ראוים למי שאמרם עכ"ל הר"ן ז"ל ובדברי קדשו של רבינו יונה ז"ל נתישב חקירה גדולה כי הן בעון נראה מהכתובים והש"ס והמדרשים דהיו עונות חמורות בבית ראשון ע"ז ג"ע ש"ד ומה זה שאלה על מה אבדה הארץ ואמאי חכמים ונביאים לא אמרו הנודע ומפורסם לכל. גם הקדוש ברוך הוא הניח עונות חמורות מכריתות ומיתות ב"ד ויאמר ה' על עזבם תורתי ואע"ג דמכללא אתמר. היל"ל ע"ז ג"ע ש"ד. אכן אפשר דשאלת על מה אבדה הארץ אין הכוונה איזה עון יש בהם דזה אין צריך שאלה והוא גלוי לכל עוצם העונות החמורות אבל השאלה היתה דבהיות נשמת ישראל טהורה והם בני האבות קדושים אשר בארץ והם עוסקים בתורה איך באו ליכשל ולעשות נאצות גדולות. ועל זה חכמים ונביאים שערי תשוב"ה נועלין תנן. ברם בוחן לב וחוקר כליות ידע שלא היו מחשיבים התורה וביטלו ברכתה כי בעיניהם אינה טעונה ברכה ואין בה חשיבות והיו לומדים כקורא סיפורים בעלמא וסוג שלא לשמה מחודש לרעה. וזה גרם שיצרם נתגבר עליהם מאד מאד על להשחית דרחמנא אמר בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין ותורה בעדנא דעסיק בה אגוני מגנא ואצולי מצלא וזהו כשהוא מחשיב התורה ובפרט אם קורא לשמה בכוונה גמורה אך אלו שלא היו מחשיבים התורה ועסקו בה כסיפורים ושיחת חולין במקום שהתורה תבטל היצה"ר אדרבא היה סיבה להגדיל היצה"ר וני' התורה הלכו ח"ו לסט"א והיה להם לזרא להכשילם ולבא לידי עונות גדולות ונאצות נמרצות ולזה אין גם אחד ידע להשיב עד אשר מאריה דעלמא גילה שטותם שלא היו מחשיבים התורה ולא ברכו עליה כי יצרם הטעם שאינה כדאית לברך עליה. ובזה נבין קראין טבעו בארץ שעריה על שחלקו כבוד לארון. והשתא יקשה דאם השערים על שחלקו

כבוד לארון לא שלט בהם אויב אם כן איך מלכה ושריה בגוים שהם חכמים עוסקים בתורה והוו דרופתקי דאורייתא עצמם והלכו שבי דכלהו איתנהו ביה לז"א אין תורה. שהם למדו תורה כסיפורים ושיחת חולין ולא ברכו עליה ואם כן אין תורה. ואדרבה נתנו כח לסט"א כי גבר אויב וכמו שאמרנו והשערים חלקו כבוד לארון ולכן לא שלט בהם אויב והחכמים שלא חלקו כבוד לתורה ואדרבה ח"ו היו כמבזי התורה הלכו שבי לפני צר ודוק:

פסוק יג

כי גדול כים שברך מי ירפא לך. אמרו במדרש כי גדול כים אמר רבי חולפאי מי שהוא עתיד לרפאת שברו של ים הוא ירפא לך אמר רבי אבין מי שאמרתם לו שירה על הים זה אלי ואנוהו הוא ירפא לך עכ"ל ובחלוקה ראשונה שמעתי משם רבני אשכנז ז"ל במה שאמרו רז"ל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה בא גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול. ונמצא דשנעץ גבריאל קנה בים והעלה שרטון היה שבר הים שהמקום זה היה ים ונעשה יבשה ועתיד הקב"ה לרפאת שברו של ים שיעשה המקום ים כאשר בראשונה ואז הוא ירפא לך. ומשם הרב הגדול כמהר"י רוזאניס ז"ל שמעתי במ"ש רז"ל כשאמר הקב"ה יקוו המים להבדיל בין מים עליונים לתחתונים קטרגו המים עד שהבטיחם ליטול מהם מלח לקרבנות ובזמן שאין בית שברו של ים במקומו ומי שעתיד לרפאות שברו של ים שיבנה בית המקדש ויטלו מלח לקרבנות הוא ירפא לך דכשיבנה בית המקדש ממילא מוכח כי בא לציון גואל. ולהבין דברי רבי אבין מי שאמרתם לו שירה על הים זה אלי ואנוהו וגו' אפשר לומר לי ההדיוט במ"ש מהרימ"ט בדרשותיו והבאתי דברי קדשו אני ההדיוט בכמה מקומות דסבר הרב ז"ל דבמשכן ובבית המקדש היה לנו דין ארוסין ובגאולה העתידה יהיה לנו דין נשואין. ואפשר דזה כיוונו ישראל בשירת הים באומרם זה אלי ואנוהו כלומר עתה זכיתי זה אלי דאפי' עוברין שבמעי אמן אמרו זה אלי וראתה שפחה על הים וכו' ויהי רצון ואנוהו שאזכה להיות נוה שלו כלומר נוה בית ויהי נשואין. וביציאת מצרים וקריעת ים סוף נסים גדולים ועצומים לשעתן ולעת"ל דמשם נמשך גאולה העתידה וכמ"ש בזהר הקדוש והרב מהר"ש פרימו ז"ל ביאר על פי זה איזה ענינים והבאתי קצת דבריו אני עני בס' הקטן דברים אחדים דרוש כ"א ע"ש וז"ש מי שאמרתם לו שירה על הים זה אלי ואנוהו שאיויתם לנשואין הוא ירפאך דלעת"ל יהיו נשואין ודוק היטב כי קצרתי:

פסוק טו

הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי. דורשי רשומות אמרו סופי תיבות תורתי ויש להבין מה ענין רמז כאן ויראה במ"ש הרב הגדול מהרימ"ט דכל העולם הזה נדונים כאירוסין ומשו"ה נתנה תורה על ידי סרסור אבל לעת"ל שנזכה לנשואין אז נזכה ללמוד מפיו יתברך וז"ש הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי וברוגז רחם יזכור ורמז שיאמרו לעתיד כלילת יופי דתיהוי חצר דידיה דאז כתיב ויסדתיך בספירים וכו' ובא הרמז תורתי בסופי תיבות דבסוף ילמדו תורתי שילמדו מפיו יתב' תורתי דייקא שתהיה תורה שלימה מתיחס' אליו יתברך וזה רמז תורתי כמו שנאמר וכל בניך למודי ה' ודוק:

פסוק טז

פצו עליך פיהם וגו' שרקו ויחרקו וגו'. פירש רבינו האר"י זצ"ל בשער הפסוקים דחריקת שיניהם יורה כי לא נעשה רצונכם וכדכתיב שיניו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד והענין כי אמר לעיל ממרום שלח אש וגו' וכאשר באו אויבים היו רוצים לשלוח אש בבית המקדש להנקם בידיהם וכשראה דקמחא טחינה טחני ולא עשו הם נקמה בעצמם שרקו ויחרקו שן כי לא נעשה רצונם ונתנו טעם לחריקת שיניהם באומרם בלענו כלומר אמת הוא כי החרבנו בהמ"ק אבל מה שאנו חורקין שן הוא לפי שזה היום שקוינוהו להנקם על ידי עצמנו מצאנו כי כבר נעשה בעצמו:

פסוק יט

קומי רני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני אדני. אפשר במ"ש הרב הכותב פ"ק דברכות סי' נ"ה דמעלה התפלה היא יותר מהקרבן שהקרבן בבה"מ ותפלה בכל מקום והוא כמו הדברים שנצרכים הרבה כמים וכיוצא שהם בזול ע"ש והנה כתבו המקובלים שהקימה לעסוק בתורה מבטלת היצר הרע וז"ש השכם להורגו עכ"ד. ויש לרמוז קומי רני בלילה לראש אשמורות ר"ת לקרבא דבכח זה ילחם עם היצר הרע. שפכי כמים לבך דימה התפלה למים שהוא הכרחי ובזול ובכל מקום הוא נכח פני ה'. והנה יש לדקדק דהול"ל קומי בלילה רני לראש אשמורות ואפשר דהכוונה קומי רני בעבור לילה שהוא רמז לשכינה שהיא ח"ו בגלות שפכי כמים לבך גימט' ב"ן שהוא בחינת השכינה להמשיך לה חסדים הנמשלים למים מז"א הנקרא קדוש כמספר שפכי כשנמשך לו מאבא הנק' קדש ושהיה נכח פני אדני פב"פ ויושפע ממזל"א גימט' נכ"ח וא"ש ההי"ב ודוק כי קצרתי:

פרק ג

פסוק א

אני הגבר ראה עני וגו'. אפשר במה שמצאתי במדרש איכה כתיבת יד וז"ל בקצור. אמר הקדוש ברוך הוא לירמיה לך ענתות שכל זמן שירמיה בעיר לא היו אויבים נכנסים לתוכה ולכך שלחו הקב"ה לענתות והלך ומיד שיצא נכנסו האויבים והדליקו העיר ושרפו בה"מ וכשחזר ירמיה וראה העשן וכו' קרע בגדיו וכו' ומיהר לבא כי זה ימים רבים שהיה ירמיה נער ונבוכדנצר וירמיה היו מטיילים ביחד ונבוכדנצר היה עני ונבזה ואמר מי יתן והייתי מלך על כל העולם הייתי בא על ירושלים ושורף בה"מ והעיר והורג הכל והשאר הוליך בשבי. ראה ירמיה ברוח הקדש שהשעה עומדת לו וכל היוצא מפיו עתיד להיות. שאל ממנו תן לי ירושלים א"ל לא אתן. א"ל תן לי בית המקדש א"ל לא אתן. א"ל תן לי שבעים סנהדרין א"ל לא אתן. שוב א"ל תן לי תנוקות של בית רבן א"ל לא אתן. א"ל מה תתן לי. א"ל כל מה שתוכל להציל ולהוציא מן העיר מחצי היום עד הערב ולכך מיהר לבא לירושלים ולא בא עד הערב ואינו יכול להציל איש וזהו שנאמר אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב עכ"ל המדרש בקצור. וזה אפשר שרמז אני הגבר כלומר שלמה המלך עליו השלום על דרך הגבר הוקם על שירמיהו היה גלגול שלמה כמו שכתב האר"י ז"ל וזה שנאמר אני הגבר הנודע וניכר שלמה שבניתי הבית. ראה עני אני עצמי ראיתי בחרבן הבית שבניתי בשבט עברתו יתברך וכן ראה עני בשבט גימט' שלמה ירמיהו עם ב' לשני שמות והכולל אותי נהג ויולך ששלחני לענתות ונשרף הבית ולא יכלתי לחזור עד שהיה חשך ולא אור שלא יכלתי להציל איש:

פסוק ו

במחשכים הושיבני כמתי עולם. בסנהדרין (דף כ"ד) אמרו במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי והכוונה דבו בפרק היה הבירור למטה בקליפות וצריך טורח כמתי עולם רמז לז' מלכין דמיתו ועיין בכסא דוד (דף קי"א) ושוב ראיתי בסוף יאיר נתיב שכיונתי קצת ע"ש:

פסוק טו

השביעני במרורים הרוני לענה. אמז"ל השביעני במרורים בליל פסח הרוני לענה בליל ט"ב. אפשר במה שחקרו מדוע יום א' של פסח חל להיות בחשבונו יום ט"ב ועוד יש לחקור דמאחר דהמרור הוא זכר לוימררו את חייהם מה טעם ציוה ה' לאכול הק"פ על מצות ומרורים הי"ל להקדים לאכול המרור בתחילה לפני הק"פ כי הק"פ על שום שפסח

ומדוע המרור סומך גאולה בעידן חדותא. ואפשר לישב הכל במ"ש רז"ל והמפרשים האריכו למענית"ם דאלמלא היו ישראל ת' שנה עבדים במצרים אז בצאתם לחירות אז היה גאולת עולם שאין אחריה שעבוד אמנם על אשר היה לפני זמנם דין גרמ"א את כל תוקף שעבוד מלכיות. והיינו טעמא שצוינו ה' לאכול מצות ומרורים עם הק"פ אשר הק"פ הוא רומז לגאולה. והמצות ומרורים סימני עבדות להורות דמה שדילג על הקץ שהוא רמז הקרבן פסח אשר פסח ודילג מספר שני השעבוד זו היא סיב"ה לגליות אחרות ושעבודים אשר אליהן תסברנ"ה מצות ומרורים לומר דאם לא יהיו הגונים עדיין ישתעבדו וצרת הגלות רהיט אבתרייהו. ולכן יום ראשון של פסח מכוון ביום ט"ב כי גאולת מצרים ביום פסח לפני זמנו הוא הגורם לט"ב. וז"ש השביעני מרורים בליל פסח השביעני דייקא שאני אוכל מרור עם הק"פ הנאכל על השבע לרמוז דיש אחריו שעבוד. ונעשה הרמז בפועל הרוני לענה בליל ט"ב. דאם היינו ת' שנה היה גאולת עולם:

פסוק כא

זאת אשיב אל לבי. פירשו בזהר הקדוש זאת היא השכינה וכבר ידוע דזה תוקף הבטחתנו דיעשה למען שמ"ו ועמה נצא מהגלות. ובהיותנו בגלות כתיב ואף גם זא"ת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם כמו שדרשו בזהר הקדוש וז"ש זא"ת אשיב אל לבי על כן אוחיל ובעבור חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו:

פסוק כג

חדשים לבקרים רבה אמונתך. אפשר לרמוז דמגיד גדולת התורה הנקראת אמונה כמ"ש בשוחר טוב מזמור קי"ט על פסוק ואמונה מאד. ואמרו בתנא דבי אליהו על פסוק יבחר אלהים חדשים שהם החידושים שמחדשים הת"ח. וז"ש חדשים לבקרים חידושים שמחדשים הת"ח תמיד לבקרים מפני שגדולה תורה כי רבה מאד וז"ש סוכת דוד הנופלת והעיקר הוא שאני מיחל ישועת השכינה הגם דממילא תהיה ישועתנו אבל כוונתנו עליה וכמו שפי' הראשונים לא לנו ה' לא לנו כי לשמ"ך וכו'. ועוד איחל כי אני רואה חסדי ה' כי לא תמנו אנחנו בכל הצרות החזקות שעברנו וזה מורה כי לא כלו רחמיו ועוד יושיעני. ועוד בזכות התורה שאני רואה חדשים לבקרים שמתחדשים עתה חידושי תורה וזה אות לטובה שדעתו להושיענו. ועוד חלקי ה' אמרה נפשי שאני תחת ממשלתו כמדובר. על כן אוחיל לו שהוא מלכי בצירוף כל מה שאמרתי. ולמעלה להורות שעל השכינה ידבר סתם ואמר על כן אוחיל ודוק:

פסוק כד

חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו. אפשר לפרש במ"ש בזהר דא"ה תחת השרים וכשיתבטל השר תתבטל האומה. אכן ישראל הם ברשות הגבוה ממ"ה הקדוש ברוך הוא ומה הוא חי וקיים גם ישראל אינם מתבטלים ולא יש להם ביטול לעולם וז"ש חלקי ה' אמרה נפשי שאני נפלתי בגורלו. והוא חי וקיים לעד. על כן אוחיל. ובזה פירשתי אני עני פסוק כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם. והרי הוא כמבוא"ר והארכתי קצת במ"א. ואפשר לקשר פסוקים הללו באופן זה ונדקדק דבתחילה אמר זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל ולא אמר לו. והכא בפסוק זה כתיב חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו ויתכן שבתחילה אמר ואמר אבד נצחי ותוחלתי ולכן אמר עתה שיוחיל וכמו שפירש"י ולדרכנו הכי פירושו יש מקוה על השכינה שהיא בגלות וז"ש זאת אשיב זאת היא השכינה כמש"ל על כן אוחיל להקים הם חלוקים כל אחד כפי מדרגתו ולזה לענין השכר אמר בלשון יחיד ובירך את לחמך לכל א' וא' כפי עבודתו עכ"ד. וז"ש טוב ה' לקויו כי רבים המצפים ומחכים אליו יתברך ולכלם טוב ה' יטה אליהם חסד וטוב להם. אכן לא כל השעורים שוים כי יש מצפה לישועה לשמו ית' דוקא בלי שום פניה ויש שמצפה לטובת העולם הזה בני חיי ומזוני ויש בוטח ומקוה לה' לבדו. ויש מצרף קיווי בני אדם וכיוצא מינים שונים. לז"א טוב ה' לקויו דרך כלל טוב ה' לכל אמנם לכל א' וא' כפי מדרגתו ייטב עמו וז"ש לנפש תדרשנו בלשון יחיד כל א' לפי כוונתו וענינו. עוד אפשר לומר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל בפסוק קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת ותורף דבריו הוא כי יש חסידים שטרם יקראו אל השי"ת הוא עונה אותם כמש"ה והיה טרם יקראו וגו' ויש גרועים מהם שהם צריכים לטרוח ולהתפלל וכשהם מתפללים עונה אותם ועליהם נאמר עוד הם מדברים ואני אשמע ועל זה אמר קרוב ה' לכל קוראיו אף על פי שלא היו ראוים כיון שהם קוראיו ומתפללים לו. אבל יש מעלה יתירה והיה לכל אשר יקראוהו לעתיד ואעפ"י שעדיין לא קראוהו אבל זה הוא לחסידים אשר מכוונים וקוראים לו באמת תמיד. אבל לקוראיו כבר אינו מדקדק כל כך עמהם שיהיה באמת ובכוונה וזה תורף דבריו ז"ל. ועל דרך זה אפשר לפרש בפסוק זה טובה ה' לקויו לבני אדם שכבר קראוהו והם מצפים לו. ועוד יש מעלה יתירה מזו שהוא לנפש תדרשנו לעתיד טוב הוא קודם שידרשנו כמו שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה. א"נ אפשר במ"ש בילקוט תהלים רמז תשל"ו אפי' אין ביד ישראל אלא הקיווי כדאי הם לגאולה בשכר הקיווי שמא תאמר עבר קציר וכו' ת"ל קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' לא נושעתם קוו ושובו וקוו וכו' ע"ש וז"ש טוב ה' לקויו כי גדלה מעלת

הקיווי ואם לא נענו עוד ישוב לקוות וז"ש לנפש תדרשנו. א"נ אפשר לפרש טוב ה' לקויו וק"ו אם זה הקיווי הוא לשמו יתברך ולתקן נפשו אז ה' יתן הטוב ויעדיף מטובו. או אפשר שהשכינה היא בחינת נפש והמקוה ומצפה לישועה צריך שיכוין למען שמו יתברך שהיא שכינת עזו וז"ש טוב ה' לקויו שהם מצפים לישועה אבל הכוונה תהיה לנפש תדרשנו בעבור הנפש היא השכינה וכמ"ש לא לנו ה' לא לנו כי לשמ"ך תן כבוד ועיין מאי במדרשא:

פסוק כה

טוב ה' לקוו לנפש תדרשנו. אפשר לפרש על דרך שפירשו הראשונים פסוק ועבדתם את ה' אלהיכם ובירך את לחמך ואת מימיך דפתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד דהכוונה כי הרבה בני אדם עובדים לה' וכלם הלוך הלכו האישי"ם לבית הכנסת ומתפללים. אמנם חלוקים בעניניהם ובאופן עבודתם יש מתפלל בכוונה שלימה ותפלתו זכה ועבודה תמה ויש שאינו מכוין בעבודתו כראוי באופן שיש בהולכי לבית הכנסת ומתפללים סוגי' חלוקים ואופנים שונים בעבודתם והקב"ה קובע לכל אחד שכרו הראוי לו לפי מעשיו וסדר ואופן עבודתו וז"ש ועבדתם את ה' אלהיכם בלשון רבים כי כלם עובדי ה'. אכן בקבול שכר רבה אמונתך ויום יום כל ת"ח מחדש חידושים תדיר דבר יום ביומו מפני כי גדלה מאד התורה. ויצדק עוד על תורה שבע"פ כי היא כנגד השכינה והיא נקראת אמונה וכתב מהר"ר הירץ דיש זמן לדורות אחרונים לחדש בתורה מה שלא יכלו רורות הראשונים לחדש אף כי קטנם עבה ממתני אחרונים לפי שלא הגיע זמן של חידוש ההוא ע"ש וזהו חדשים לבקרים ודוק:

פסוק כו

טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'. פירוש מאחר שידענו כי מדת רחמיו להיות טוב לקויו א"כ טוב ויחיל ודומם וגם יהיה כונתו לצפות מדת רחמיו וזהו לתשועת ה' מדת רחמיו כי מי יוכל לעמוד במדה"ד. טוב לגבר כי ישא עול וגו' כלומר תכף כשאדם עומד על דעתו יתגבר על יצרו וזהו טוב לגבר ויכין עצמו כי ישא לעתיד עול ולמה אומר אני כי ישא לעתיד מפני שאני מדבר בנעוריו ותכף יגמור בדעתו כי ישא עול תורה ויראה ומצות לאט לאט כדי שיתקיים בידו ועיקר הכל לקדושה הוא ההתבודדות כמו שאמרו ז"ל בד קדש ילבש מי שהוא מתבודד מתלבש בקדושה וינוח מעניני העוה"ז והעם יושבי הארץ. וז"ש אם ירצה לקיים מ"ש כי ישא עול הקב"ה ותורתו ומצותיו הוא ישב בדד וכו' ויכוין לקשר עצמו בעשר ספירות כמנין בדד ואז בהיותו מתבודד אז ישא עול הקב"ה

ולא יטרידוהו הבלי העולם וזהו בכל דרכיך דעהו ר"ת בדד כי אז יפנה לעבודת בוראו ולא יטרידוהו בני אדם ונגרעה נחלת ה' ח"ו ויתיחד לבו בעבודתו ותורתו:

פסוק ל

יתן למכהו לחי ישבע בחרפה. פירש רבינו האר"י זצ"ל בשער הפסוקים דכשרואה א' מא"ה שבא להכותו על לחייו והוא מזמין עצמו ונותן לו הלחי לקבל המכה אז ישבע הגוי בחרפה ההיא וימנע מלהכותו ועצה טובה קמ"ל בגלות החיל הזה:

פסוק לט

מה יתאונן אדם חי וגו'. הרב החסיד עיר וקדיש כמהר"א גאלנטי זצ"ל האריך הרבה וזה תורף קיצור אמרי קדוש. מה יתאונן אדם חי כמה יבכה וידאג על עונותיו אשר גרם כי נשמת שדי חיללה וטומאה ונעשה גופו משכן לסט"א ואבריו נתגדלו בטומאה וכריזא קרי בחיל זה האיש מרעיש ומרגיז ומורד במלכו של עולם וכל השומע מלאכי עליון וכיוצא ובעל כנפים מקללין אותו. ואם יצליח בעושרו הוא לרעתו ואוי לו אם הכריע העולם לחובה וגרם גזרות קשות והכל נפרעין ממנו וגם הבהמות לוקין בשבילו כי לא ימצאו עשב בשדה ונהר יחרב ויבש וכהנה רבות ביאר הרב ז"ל כמה פגם פוגם החטא בהיכלות ומדות ועולמות ח"ו והנשמה ממקום מחצבה נשתלשלה משם למטה ובכל ספירה ובכל עולם נשאר שורשה ודיוקנה וכשחוטא פוגם בכל אותם שרשי נשמתו ונסתמים הצנורות ואין מימי ההשפעה נוזלים וז"ש נחפשה דרכנו אותם הדרכי' שהם דרכי שרשי נשמתנו נחפש העונות שפגמנו בהם לטהרם ונחקורה לידע עבירה זו פוגמת במדה זו וכיוצא ונשובה עד ה' שלא יהיו עונותינו מבדילים וכיצד נעשה נשא לבבנו יצר הרע ויצר הטוב אל כפים אל אל בשמים ויהיה היצר הרע טוב והזדונות כזכיות וזהו קצור נמרץ מדברי קדשו ז"ל ואני עני פירשתי איזה אופנים בפסוקים אלו כאשר יראה הרואה בספר הקטן דברים אחדים דרוש י"ב בס"ד ואפשר לפרש עוד בסגנון אחר ונקדים מ"ש רז"ל בסוף פ' השלום אריב"ל אמר להם הקב"ה לישראל אתם גרמתם להחריב ביתי ולהגלות את בני היו שואלים בשלומה ואני מוחל לכם (ואית דגרסי היו שואלים בשלומם) מ"ט שאלו שלום ירושלם ואומר שאלו את שלום העיר ואומר יהי שלום בחילך ואומר למען אחי ורעי ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום הקדוש ברוך הוא מורישו לחיי העולם הזה והעולם הבא וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום עכ"ל הא למדת דכפרת העונות והגאולה ועולם הזה ועולם הבא הכל תלוי לשלום. וזה רמז מה יתאונן אדם חי כלומר מה מאד יתאונן נוסף על חטאיו והוא שגורם חרבן הבית וגלות השכינה וגלות ישראל לז"א נחפשה דרכנו לעשות שלום מלא באמת באופן נשא

לבבנו אל כפים שהוא יודע שיש לנו שלום עם הכל וזה מועיל לכפרה וגאולה אמנם אם נחנו פשענו ומרינו בין אדם לחבירו אז אתה לא סלחת ולכן התקון לעשות שלום באמת ודוק:

פסוק נה

קראתי שמך ה' מבור תחתיות וגו'. אפשר לומר במ"ש בתענית (דף כ"ה) שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה כסבורין העם לומר שבחו של צבור הוא א"ל וכו' תנו לו ואל אשמע קולי שוב שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים אחר שקיעת החמה כסבורים שבחו של צבור א"ל וכו' המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער ואח"כ תנו לו ולשמואל שבחו של צבור היכי דמי אמר משיב הרוח ונשיב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מטרא. והקשה הרב דת ודין פ' אחרי כדאמרינן בעירובין זכו תאות לבו נתת לו לא זכו וארשת שפתיו בל מנעת סלה. אלמא קודם שישאלו מעליותא היא. ולי הדל לק"מ דהכא בתעניות נגזרה גזרה ועצר את השמים וכשיש גזרה אז הטוב הוא שיתפללו ואמר משיב הרוח ונשיב זיקא וכו'. אבל התם בערובין קאי לאיש צדיק המתאוה לצרכו ולא יש שום גזרה וזה רמז הפסוק קראתי שמך ה' מבור תחתיות שהייתי בצרה שנגזרה עלי ואז קולי שמעת ולא היה בסוג תנו לו ואל אשמע קולו דכשיש גזרה השבח הוא שיתפלל ויענה ה'. וגם עתה אל תעלם אזנך בסוג הניחו לו שיתמקמק. ועוד לשעבר כשלא היה צרה קרבהקודם תפילה וזהו ביום שיקראך לעתיד אמרת אל תירא וא"צ לתפלה כי הנני ממלא משאלות לבך. ועיין בספר לחם דמעה:

פרק ד

פסוק א

איכה יועם זהב וגו'. אפשר במ"ש רז"ל וזהב הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל שם הבדולח ואבן השהם מקרא משנה הלכות ואגדות. גם אמרו פ"ק דמגילה מיום שגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו זיל לגבי עמון ומואב דיתביה אדוכתייהו וכו' ע"ש ונמצא דעתה שגלו החכמים איכא תרתי לרעותא חדא דאפילו אם באו לח"ל בהשקט ושלוה. הרי חסר סגולת ארץ ישראל אשר ישיבת ארץ ישראל מסייעת להבין אמיתה של תורה והטעם ביארנו בעניותנו במקום אחר כי תורה שבע"פ כנגד השכינה וארץ ישראל כנגד השכינה וזה סיוע גדול לעסק התורה בא"י ולכוין לאמיתה עד שיצא כנגה אוד זהבה. ועתה שהלכו החכמים מארץ ישראל קינה היא וקונניה איכה יועם זהב איך הוכהה מראית הזהב של תורה שבע"פ תשתפכנה אבני קדש מקרא משנה וכו'

בראש כל חוצות על דרך שדרשו שם הבדולח ואבן השהם כמדובר. ועוד קינה שנית שלא די צאתם מארץ ישראל אלא שהם בגלות והגלות ממעט בינת הלב וכמ"ש שאנן מואב ולא הורק מכלי אל כלי אבל הן בעון בני ציון היקרים נחשבו לנבלי חרש והורקו מכלי אל כלי ונשברו וזהו קינה גדולה אחרת וז"ש איכה נחשבו וכו':

פסוק ה

האוכלים למעדנים וכו' האמונים עלי תולע. הרב עוללות אפרים כתב דכשם שלעלות בהר מעכבים העליה אכילה רבה שאכלו או רוב המלבושים או ממון כן לעלות בהר ה' הני תלתא מעכבים הנפש הזכה שלא תוכל לעלות אל מרום הר קדשו מצד היות האדם להוט בבולמוס שלשתן לאסוף ולכנוס ולעשות בגדי יקר ולאכול ולשתות יותר מכדי צרכו אשר בסבתם יהיה טרוד כל ימי חלדו ולא יכול לעשות לביתו הנצחי שום דרך ומסלול כי על פיהם יהיה לכל עון ולכל חטאת המכבידים על האדם כמ"ש כי עונותי עברו ראשי כמש"א כבד יכבדו ממני מש"א ר"ת ממון שמלות אכילה זהו תורף דבריו בקצור והנה כאן נמצאו הני בי תרי האוכלים וגו' האמונים עלי תולע וגו' ואין ספק דאתיא מכללא השלישי ממון כי בלעדו שתים לא עלתה לו. וז"ש האוכלים למעדנים שהשחיתו התעיבו במשתאות ועד שלא שקעה לגימא חדרי בטן עיניהם צופיות בסעודה הבאה שיהיו יותר מעדנים משל עכשיו וז"ש האוכלים ובעודם אוכלים מרחוק יריחו למעדנים ולז"א למעדנים וזה חלקם נשמו בחצות. האמונים עלי תולע ומילאו יצרם ולבשו בטומאה עלי תולע חבקו אשפתות:

פסוק יא

כלה ה' את חמתו וגו'. פירשו המפרשים דשתים זו החמה והאף ספו תמו דכלה החמה במה שידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן וגו'. והאף נשפך על העצים והאבנים ויצת אש בציון ובהכי פלטי להו ישראל מהני בי תרי האף והחימה וכמ"ש רז"ל על מזמור לאסף ויותר נראה לומר כלה חמתו וחרון אפו במה שנעשה כי ויצת אש בציון וגו' ואתי שפיר מסכים לזה לשון רז"ל שפך חמת"ו על עצים ואבנים. ואמר שפך חרון אפו שהיה דין חזק כאלו ויצת אש בציון הוא עצמו כ"י שהדין שעושה בעצמו הוא חזק מאד וכמו שפירש הרב הגדול בפרשת דרכים בפסוקי לא אליכם כל עוברי דרך ממרום שלח אש וגו' ע"ש באורך:

פסוק יח

צדו צעדינו מלכת ברחובותינו וגו'. אפשר במ"ש רז"ל והמפרשים דטעם הגליות לפי שלא ישבנו ת' שנה במצרים והיתה גאולתנו ברד"ו שנה וז"ש צדו צעדינו וגו' והיה

הגלות מסיבה כי קרב קצנו במצרים שיצאנו בחצי הזמן. ועתה אף אם לא יזכו ישראל תהיה גאולה בזמנה וכמ"ש לא זכו בעתה וז"ש מלאו ימינו שיהיה גבול בעתה כי בא קצנו תכף ובא לציון גואל בב"א:

פרק ה

פסוק א

זכור ה' מה היה לנו. פירש רבינו האר"י זצ"ל כי שם מ"ה מדת רחמים היה בחינת אלהים דין וז"ש מ"ה כלומר שם מ"ה הויה דאלפין היה לנו גימטרי"א אלהים עכ"ד ואפשר בזה לפרש פסוק לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך דכבר נודע מ"ש רז"ל דרשעים מהפכים מדת הרחמים למדת הדין וז"ש לא לנו ה' לא לנו גימט' אלהים מדת הדין לא לנו ה' כלומר לא תהיה לנו ה' שלא יתהפך רחמים למדת הדין. אלא מדת רחמים כמות שהיא תהיה רחמים. ועוד נבקש לא לנו שאפי' מדת הדין לא תהיה דין כי לנו גימט' אלהים כי לשמך מ' תן כבוד גימט' לב השפעה מחכמה לזיווגו בסוד בתאב"י ותהי לי לאשה כמ"ש בזהר הקדוש על חסדך השפעת החסדים ועל אמתך ת"ת ואז אפילו מדה"ד תהיה רחמים וא"ש ההי"ב ודו"ק:

פסוק ה

על צוארנו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו. פירש הרב מהר"ש אוזידה במ"ש על עזבם את תורתי ודברי תורה הם ענקים לגרגרותנו ולצוארנו ועל צוארנו שביטלנוהו מלהגות וכו' ע"ש ואני עני נ"ל לפרש בסגנון זה כי הנה כתבנו לעיל דבגמרא אמרו שלא ברכו בתורה תחילה ופירש רבינו יונה ז"ל כי לא היו מחשיבים התורה בגדר שתהיה ראויה לברך עליה וכו' ע"ש ושם כתבנו דמלבד שלא היתה מועלת התורה להציל מיצה"ר עוד בה שנענשים על מה שלמדו ונתנו כח לסט"א וז"ש על צוארנו שלמדנו תורה נרדפנו על התורה הגם שהיינו עוסקים בתורה ביגיעה לא הונח לנו שלא היתה חשובה בעינינו ומשו"ה לא בירכו בתורה תחלה ויש להם עונש על התורה שלמדו וזהו שאמר על צוארנו נרדפנו:

פסוק ח

עבדים משלו בנו פורק אין מידם. פירש הרב מהר"ש אלגאזי כי אמרו רז"ל היו צריה לראש כל המצר לישראל נעשה ראש והטעם כי האדם בחירי ולכך נעשה המצר לישראל מלך וכתיב לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו ולא יעשה כלה בכח הבחירה שבידו

ולז"א עבדים משלו בנו ולא מלכים אשר לבם ביד ה' ואינם עושים כפי רצונם ובחירתם אלא הם עבדים ויש להם הבחירה. על כן פורק אין מידם:

פסוק טז

נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו. אפשר במ"ש לא לן אדם בירושלם ובידו עון שהתמידין מכפרין וכו' ופירש הרב מהר"ש פרימו במ"ש כי אין אדם חוטא במזיד אא"כ חטא בשוגג בתחלה ולכך כיון שהתמידין מכפרין השוגג א"כ אינן באים לידי עון עכ"ד וז"ש נפלה עטרת ראשנו שהוא בית המקדש ואין כאן קרבנות וא"כ אוי נא לנו כי חטאנו בשוגג ומזה נבא למזיד כי בטלו התמידין המכפרין על השוגג. ואפשר לרמוז כי הקרבנות מגינים עלינו מצרינו כמ"ש פ"ק דמגילה ועתה כי נחרב הבה"מ ואין לנו קרבנות מתעוררים הדינים וז"ש נפלה עטרת ראשנו ונחרב בה"מ ולא יש קרבנות וא"כ אוי נא לנ"ו גימט' אלהים שמתעוררין הדינים ח"ו:

פסוק יז

על זה היה דוה לבנו וגו'. להבין התכת הכתובים שמעתי משם הרב המובהק כמהר"ר יהודה הכהן ז"ל (מרבני ירושלם בזמן הפר"ח) כי הנה שתים זו שמענו אשר קונן סילוק הצדיקים באומרו זקנים משער שבתו וגו' וחרבן בה"מ באומרו נפלה עטרת ראשנו. והמקונן הדר מפרש על זה היה דוה לבנו כלומר על זה דסליק מיניה חרבן בית המקדש היה דוה לבנו לבד. אבל על אלה שהוא סלוק צדיקים שאמרת זקנים משער שבתו חשכו עינינו וקשה סילוקן יותר מחרבן בה"מ עד כי חשכו עינינו מרוב הבכי והאנחה ויהיב טעמא על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו אראה בנחמה אתה ה' לעולם תשב כי שכינה לא זזה מכותל מערבי. אמנם על הצדיקים נוחם יסתר כי היא אבידה עצמית:

פסוק כא

השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם. שמעתי כי מסורת בידינו מרובה מדה טובה ממדת פורענות. וכל זה הזמן אשר סבלנו מרורות גזרו' ושמדות כשנגאל בעה"י צריך שהימים יהיו גדולים הרבה וזה פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל פסוק שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה שהכונה דאומרים ישראל שהשמחה תהיה שנה אחת לכל יום וז"ש שמחנו כימות עניתנו שנות. דיהיו שנות כנגד הימים והטעם ראינו רעה כי כבר לרעה במרגלים נגזרה גזרה יום לשנה. ומרובה מדה טובה וא"כ צריך שהימים יהיו ארוכים מאד דשיתא אלפי שני הוי עלמא. ועתה ישראל מרוב צערם מוחלים על כך ואומרים השיבנו וכו' אף אם תחדש ימינו כקדם במדת הימים פשוטים ולא יהיו ארוכים ותסגי לן לשוב אליך כי עמך מקור **חיים**: